

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- ESTERHÁZY PÉTER: Egyszerű történet vessző száz oldal – a Márk-változat –) 489
BAGI ZSOLT – PÁLFY ESZTER – TAKÁTS JÓZSEF: Bonyolult történet (Vilmos Eszter beszélgetése) 495
ALICE MUNRO: A tóra nézve (novella) 503
BILLY COLLINS versei 511
JAN WAGNER versei 515
G. ISTVÁN LÁSZLÓ versei 518
LÁZÁR JÚLIA versei 522
KÜRTI LÁSZLÓ versei 525
BOGNÁR PÉTER versei 527
PODMANICZKY SZILÁRD: Most élsz II. (próza) 529
NAGY GABRIELLA: Karolina (Appendix) 533
NAGY GABRIELLA: „Minden ilyen írásba kicsit behaltam...” (Csontos Erika és Tardos Károly beszélgetése) 538
MAJOR KAMILL: „Les grandes et jeunes” – Párizs és az ott élő magyar képzőművészek (Major Kamill visszaemlékezéseit közreadja Pernecky Géza) 544
SÁROSÍ ISTVÁN: Passió (novella) 560
MISETA ATTILA: Depressziós élesztővel a háború ellen (Sz. Koncz István beszélgetése) 571
Boda Miklós nyolcvanéves
- RITOÓKNÉ SZALAY ÁGNES: „Mandulafád viruló: őrzi örök tavaszod” 578
PAJORIN KLÁRA: Humoros exemplumok erkölcsi tanulsággal: Pier Paolo Vergerio kisprózai jellegű művei 580
SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA: Mátyás király egykori lovas képe Rómában, a Campo de' Fiori sarkán 583
JANKOVITS LÁSZLÓ: Útban, forrás mellett (Janus Pannonius Feronia-verséről) 591
- *
- PALÓJTAY KINGA: Rossz nevelés (Kőrösi Zoltán: Magyarka) 595
TARJÁN TAMÁS: A visszanyomozott író (Radvánszky Anikó [szerk.]: „Figyeljétek a mesélő embert”. Esszék és tanulmányok Lengyel Péterről) 600
WERNITZER JULIANNA: Irodalmi terep-szemle (Bazsányi Sándor – Wesselényi-Garay Andor: Kettős vakolás. Terek/szövegek) 609
REICHERT GÁBOR: Személyes vonatkozások (Keresztési József: Anabázis) 613

2014

MAJUS

JELENKOR

LVII. ÉVFOLYAM

5. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztő
GÖRFÖL BALÁZS, SZOLLÁTH DÁVID,
VÁRKONYI GYÖRGY (képzőművészet)

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, HAVASRÉTI JÓZSEF, KERESZTESI JÓZSEF,
PARTI NAGY LAJOS, TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
A szerkesztőség új e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszbörítékben vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310-673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága.
(1008 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
(Tel.: 06 80 444-444; fax: 06 1 303-3440; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu)

valamint közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.
Előfizetési díj félévre 4980,- Ft, egy évre belföldre: 9130,- Ft;
a Magyar Posta Rt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

ÁTÉLTEM EGY ÉVSZÁZADOT. A *Földes Anita* Fejtő Ferencsel készített beszélgetéseit tartalmazó kötetet március 26-án mutatták be a pécsi Művészetek és Irodalom Házában. A szerzőt *Ágoston Zoltán* és *Fekete Vali* kérdezte.

*

A KRITIKAI SZALON estjén Takács Zsuzsa *Tiltott nyelv* című verseskötetéről *Bozsoki Petra*, *Kiss Georgina*, *Mekis D. János* és *Zsembery Borbála* beszélgetett április 9-én a Művészetek és Irodalom Házában.

*

A KÖLTÉSZET NAPJA alkalmából *Lackfi János* irodalmi estjére került sor április 11-

én a Művészetek és Irodalom Házában. A költőt *Ágoston Zoltán* kérdezte, szaxofonon közreműködött *Dresch Mihály*.

*

P. MÜLLER PÉTER *A magyar dráma az ezredfordulón* című könyvének bemutatóját április 15-én tartották meg a Művészetek és Irodalom Házában. A szerzővel *Weiss János* beszélgetett.

*

PINTÉR BÉLA nyerte el az idei Artisjus Irodalmi Nagydíjat. Artisjus Irodalmi Díjat vehetett át *Tompa Andrea*, *Takács Zsuzsa* és *Havasréti József*. Gratulálunk munkatársainknak!

Szerzőink

Esterházy Péter (1950) – író, Budapesten él.

Bagi Zsolt (1975) – filozófiatörténész, kritikus, Pécsen él.

Pálfy Eszter (1989) – a PTE Irodalomtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója, Pécsen él.

Takács József (1962) – eszmetörténész, kritikus, Pécsen él.

Vilmos Eszter (1992) – a PTE BTK magyar-francia szakos hallgatója, Pécsen él.

Alice Munro (1931) – Nobel-díjas kanadai prózaíró.

Mesterházi Mónika (1967) – költő, műfordító, Budapesten él.

Billy Collins (1941) – amerikai költő.

Kőríz Imre (1970) – költő, műfordító, szerkesztő, Budapesten él.

Jan Wagner (1971) – német költő, műfordító, Berlinben él.

Mohácsi Balázs (1990) – a PTE BTK magyar szakos hallgatója, Pécsen él.

G. István László (1972) – költő, esszéista, tanár, Budapesten él.

Lázár Júlia (1960) – tanár, költő, műfordító, Budapesten él.

Kürti László (1976) – költő, tanár, Mátészalkán él.

Bognár Péter (1982) – költő, az ELTE tudományos segédmunkatársa, Budapesten él.

Podmaniczky Szilárd (1963) – író, költő, Balatonbogláron él.

Nagy Gabriella (1964) – író, a *Litera* szerkesztője, Budapesten él.

Csontos Erika (1965) – kritikus, szerkesztő, Budapesten él.

Tardos Károly (1959) – közgazdász, szociológus, Budapesten él.

Major Kamill (1948) – grafikus, festő, Párizsban él.

Perneczky Géza (1936) – művészettörténész, Kölnben él.

Sárosi István – író, a PTE kardiológusa, Pécsen él.

Miseta Attila (1960) – a klinikai laboratóriumi vizsgálatok szakorvosa, a PTE ÁOK dékánja, Pécsen él.

Sz. Koncz István (1961) – szerkesztő, Görcsönyben él.

Ritoókné Szalay Ágnes (1931) – irodalomtörténész, Budapesten él.

Pajorin Klára (1942) – irodalomtörténész, Budapesten él.

Szentmártoni Szabó Géza (1950) – irodalomtörténész, egyetemi oktató, Budapesten él.

Jankovits László (1964) – irodalomtörténész, a Pécsi Tudományegyetem docense, Pécsen él.

Palojtay Kinga (1984) – esztéta, Budapesten él.

Tarján Tamás (1949) – irodalomtörténész, kritikus, Budapesten él.

Wernitzer Julianna (1959) – irodalomtörténész, Budapesten él.

Reichert Gábor (1987) – szerkesztő, kritikus, Tatabányán él.

KÉPEK

Fotók MAJOR KAMILLRól és műveiről 552, 553

Illusztrációk SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA írásához 588, 589, 590

*Folyóiratunk a Nemzeti Erőforrás Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap,
Pécs Város Önkormányzata
és a Szigetvári Takarékszövetkezet
támogatásával jelenik meg.
Köszönjük a Molnár Nyomda Kft. támogatását.*

A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül a
következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér
7-8. – Pécsi Kulturális Központ Információs
Irodája, Széchenyi tér 1.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I., Krisztina
krt. 34. – Gondolat Könyvesbolt, V. Károlyi
Mihály u. 16. – Írók Boltja, VI., Andrásy út 45.

www.jelenkor.net

830,- Ft

JELENKOR

9 770447 642002 14005

HUMOROS EXEMPLUMOK ERKÖLCSI TANULSÁGGAL: PIER PAOLO VERGERIO KISPRÓZAI JELLEGŰ MŰVEI

Eximio et clarissimo viro, domino Nicolao Boda, homini iocoso et faceto

Pier Paolo Vergerio, a kiváló humanista életének magyarországi időszakából (1417–1444) – korábbi itáliai munkásságához viszonyítva – igen kevés alkotás maradt fenn. A hozzá hasonló műveltségű személyek társaságát sokszor nélkülözve, úgy látszik, a humanista a közép-európai igényeknek igyekezett megfelelni: görög műveket fordított latinra, és kultúrmissziós szerepet töltött be. Tudni vélték, hogy megírta Luxemburgi Zsigmond császár és magyar király életrajzát, de ezt nem ismerjük. Két görögből készült fordítását, Arrianosz Nagy Sándor-életrajzát és Héródianosz történeti művének latin változatát humanista kortársai nemigen ismerték vagy elfelejtették, és feltehetően ez volt az oka, hogy néhány évtized múlva Itáliában újrarendelték őket. Az előzőt 1454-ben Enea Silvio Piccolomini szerezte meg és küldte el Nápolyba, ahol I. (Aragóniai) Alfonso kívánságára Bartolomeo Fazio újrarendeltette. II. Pius pápa/Enea Silvio Piccolomini véleménye arról árulkodik, hogy Vergerio fordítása kevésbé felelt meg a humanisták ízlésének, de – úgy tűnik – a Fazióé sokkal rosszabb volt, legalábbis Georg Voigt lesújtóan nyilatkozott róla. A másik Vergerio-fordításnak, Héródianosz történeti művének egykori fogadtatásáról és értékeléséről nincs adatunk. Ezt nem sokkal 1486 előtt, Antonio Bonfini fordította le újra, és Mátyás királynak ajánlotta.

Úgy látszik, Vergerio itáliai barátainak nem írt levelet Magyarországról, legalábbis ilyen nem maradt fenn. Gazdag levélkorpuszában, mely 1417 előtti levelekből áll, az Arrianosz-fordítása elé Zsigmondnak írt ajánlólevélen kívül egyetlen Magyarországon írt episztolát sem találunk tőle. Leveleinek kiadója, Leonardo Smith felvett ugyan gyűjteményébe két szöveget, melyek Magyarországon, illetve Zsigmond környezetében keletkezettnek tűnnek, de ezek műfaja nem felel meg a levél kritériumainak, mivel az ars epistolandira jellemző elemek egyáltalán nincsenek bennük. Az egyiknek címettje és dátuma sincsen, a másikat Vergerio Ioannes de Dominis zenggi püspöknek címezte, tehát 1440 decembere előtt keletkezhetett, akkor ugyanis de Dominis váradi püspök lett. Ez a dedikáció lehetett az oka, hogy Vergerio egykori barátja, Nicolò dei Leonardi epistolának nevezte az írást, s Smith is ennek alapján sorolhatta be a másik említett, hasonló jellegű irodalmi alkotással együtt a levelek közé. Ezek az irodalmi művek Vergerio egykori „facetiái” (Csehy Zoltán szóinvenciójával: elméncségek) közül valók, amelyeket eddig elveszítettnek hittek. Hogy léteztek ilyenek, azt Vergerio egyik kései leszármazottjának 1509-ben kelt leveléből tudjuk. Ugyanez a levél őrizte meg azt a hagyományt, hogy Vergerio Boccaccio egyes novelláit is lefordította. Ezek szintén elvesztek vagy lappanganak.

A Ioannes de Dominisnak dedikált írás két humoros történetet beszél el. Az elsőnek a tartalma Poggio Bracciolini CCIII. számú facetiájáéval azonos, mely később némi módosítással Masuccio Salernitano gyűjteményében és további szerzőknél is megjelent. Egy szélhámosról szól, akit Vergerionál Tuscanellinek hívnak, Poggio facetiájában anonymként szerepel. Vergerio nem jelöli meg a történet helyét, Poggio viszont azt írja, hogy Rómában

történt az eset. Tuscanelli kis cédulákra olyan orvosságok nevét írta föl, melyek orvosi gyógyszerkönyvekben szerepeltek, majd berakta őket egy kicsi zsákba, s orvosnak öltözve, gyógyító doktornak adta ki magát. Miután átvette a honoráriumát a páciensétől, bedugta annak a kezét a zacskóba, cédulát húzatott vele, e szavak kíséretében: Kérd Istent, hogy jó jöjjön ki neked! Amit a beteg kihúzott a zsákból, azt ajánlotta neki orvosságként. Sokszor volt káros és a betegséggel ellentétes hatású a gyógyszer, és csak ritkán esett meg, hogy gyógyító hatással rendelkezett. A másik sztori egy földművesről szól, aki értesülvén arról, hogy ura nagyon szereti a fügét, meg akart előzni minden más parasztot, aki fügével akart kedveskedni neki, és mindenféle machinációval elérte, hogy az ő fügei hamarabb érjenek meg, mint a többiekéi. De mivel kevésnek találta az adományt, hogy soknak látszódjék, félig éretteket is közéjük tett. Ezt látva az úr haragra gerjedt, de mérsékelte dühét, viszont meg is akarta leckéztetni a parasztot, ezért az édes, érett fügeket megette, a keményeket pedig a fejéhez vagdosta. A paraszt halkan nyögte: Hála Istennek, hogy nem körtéket hoztam! A két történet – Vergerio szerint – a tudatlanságra (ignorantia) példaként és arra szolgál, hogy máshol is fel lehessen őket használni exemplumként. Az írás terjedelmes vallásos–moralizáló fejtegetéssel zárul, amelyben a szerző a két történet közös tanulságát az Istenbe vetett bizalom és hála példájaként összegezte.

A másik írásnak nincs címettje. Kiadója 1420 utánra keltezte, e dátum után tehát Vergerio haláláig bármikor keletkezhetett. Egy csehről és egy lengyelről szól, és Vergerio velük kapcsolatban a két nép hasonló nyelvéről és eltérő nemzeti vonásairól is közli röviden az észrevételeit. Smith éppen ezt használja fel az 1420 utáni keltezéshez, mondván, hogy a humanista a két nép fiait közelebről magyarországi tevékenysége idején ismerhette meg. Az elbeszélés szerint a két atyafi a Prágába vezető utazás során találkozott össze, és együtt folytatták az utat a cseh fővárosba. Megérkezve egy fogadóban szálltak meg, azonban a cseh hajnalban, míg a lengyel aludt, a legnagyobb csendben, búcsú nélkül osont el. A lengyel is felcihelődött, és kereste a kalapját, az egyetlen komoly értékét, de nem találta. Gyanította, hogy útitársa lopta el. A főtéren találta meg a csehet, aki az ő kalapját árulta. Ez az én capturom – mondta neki –, lengyelül nevezve meg a fejedőjét. Ez nem captur, hanem cluca – válaszolta a cseh, saját anyanyelvén nevezve a tárgyat, és a körülötte álló csehek mind megerősítették, hogy bizony, nem captur az, hanem cluca. Istenem, – mondta a kárvaltott –, milyen ravaszok ezek a csehek! Hát nem megváltoztatta a kalapom nevét, hogy ne ismerjem meg!

Az előző levélhez hasonlóan ez a mű is morális fejtegetéssel zárul, de ebből hiányzik az Istenre és az istenhívő magatartásra való bővebb hivatkozás. A negatív hangzású szavakat – olvassuk – a latinok is közömbösekre cserélik, így például az uzsorát cserére, pénzváltásra (cambium), megváltoztatva a nevet, de nem a jelenséget, hogy az egyszerű emberek a jogosan elítélt szerződéseket ne tudják könnyen felfogni, s hogy mintegy megengedettnek tüntessék fel tevékenységüket. Hasonlóképp változtatják a művészeteket ócska szolgáltatássá, a philosophiát phylargyriává (pénzéhség), a szónoki mesterséget (oratoria) pénzszerzésre (nummaria), és a görög betűket, mivel változott a tudásanyag, rossz cserével olyanokra változtatják, melyekről azt mondják, hogy cserét jelentenek. (A történet jó példa a mienkétől eltérő középkori, úgynevezett etimologikus gondolkodásra is, melyben a név azonos a viselőjével, a megnevezés pedig azonos magával a megnevezett tárggyal vagy jelenséggel.)

A *Racconto d'un calzolaio e d'un signore* (Elbeszélés egy vargáról és egy úrról) című harmadik Vergerio-történet a fenti két írással rokon, de befejezetlennek látszik. A csattanós-humoros befejező „dictum”, ha volt benne ilyen, hiányzik. A latin nyelvű szöveg olasz címe bizonyára nem Vergeriótól származik, de – kiadója kritikai jegyzete szerint – még a XV. századból való. Keletkezésére nézve nincs semmilyen támpont, éppúgy íródhatott Itáliában, mint Magyarországon. Vergerio fent említett episztola-gyűjteményének kiadásában szere-

pel, de már nem is a levelek között, mint az előző két írás, hanem a Függelékben. A maga rövidségében és befejezetlenségében látszó állapotában emlékeztet az elbeszélés műfajra, úgy látszik, nem véletlenül nevezték „racconto”-nak. A másik két írással együtt közel áll a később létrejött novella műfajhoz, amelynek reprezentánsai nemzeti nyelven keletkeztek.

A De Dominisnak ajánlott első történet – mint említettük – Poggio híres, később keletkezett *Facetiae* című könyvében (1452) is olvasható. Poggio műve magyarul Csehy Zoltán fordításában, *Elméncségek* címmel jelent meg (Pozsony, Kalligram, 2009). A két olasz humanista, Boccaccio honfitársa és tisztelője egykor a pápai udvarban együtt dolgozott titkárként, és igen szellemes emberek lévén, ott gyakran szórakoztathatták egymást és társaikat hasonló történetekkel. Az Alpokon túl, ahol nemigen találtak hozzájuk hasonló humanista műveltségű embert, viszont az írásbeliség nyelve a latin volt, a kultúra közös nyelvén szórakoztatva nevelték, mulattatták uraikat és a környezetüket. Vergerio „facetiai” ismeretében nagyon is elképzelhető, hogy a humanista valóban fordított (latinra) Boccacciót, bár ezeknek csak a híre maradt fenn.

Vergerio második említett (a fűgés) elbeszélése már az 1281–1300 között keletkezett *Novellinó*ban is szerepel, s feljegyezték, hogy a Talmudból származik. A zsidó tradíció a keresztények körében is keringett, s középkori exemplumot is ismerünk, mely a babiloni Talmudból ered. Vergerio e két művének három humoros exemplumában közös, hogy mulatságos frázissal, mondással (dictum) zárulnak. Mindkét műben találunk proverbiумokat, illetve bölcs mondást. Műfaji megjelölésük nem könnyű. Többen rámutattak, hogy a humanista „dicta et facta”, apophthegma, vici, exemplum, facetia stb. mennyire közel álló műfajok. Sokszor elkülöníteni is nehéz őket egymástól, mert ezek a kifejezések nemegyszer azonos tartalmú fogalmak jelölésére szolgálnak. Alaposan elemezve őket, az anekdotáról szóló összefoglalásában E. Rohmer tárta fel e műfajok hasonlóságait és különbségeit. Közös bennük, hogy a reneszánsz nemzeti irodalmak fontos jelenségeivé, az elbeszélő művek alkotóelemeivé váltak, vagy önálló kispórái szerepben jelentek meg. A novella műfaj létrejötté máig sem tisztázott teljesen, de ezek a kisműfajok, melyek a vergerioi történetekben is felfedezhetők, e műfaj és az elbeszélő kispórá fontos előzményét jelentik. A vergerioi történetek, melyek az izraeli humanista magyar barátainak, ismerőseinek színvonalas, élvezetes szórakozást nyújtottak, terjedelmükkel és irodalmi igényű megformáltságukkal már a novella műfajához közelítenek.

Irodalom

Pier Paolo Vergerio, *Epistolario*, ed. Leonardo Smith, Roma, tip. Del Senato, 1934, ristampa Torino, Bottega d'Erasmus, 1969, 384–394, 452–453; Poggio Bracciolini, *Elméncségek. Reneszánsz egypercesek*, ford. Csehy Zoltán, Pozsony, Kalligram, 2009; E. Rohmer, *Anekdoté = Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, hrsg. Gert Ueding, Bd. 1, Tübingen, Niemeyer, 1992, coll. 566–579; Konrad Vollert, *Zur Geschichte der lateinischen Facetien-Sammlungen des XV. und XVI. Jahrhunderts*. (Palaestra CXIII), Berlin, 1912; Gilbert Tournoy, *La novella latina nel Rinascimento = Acta Conventus Neo-Latini Lovaniensis. Proceedings of the First International Congress of Neo-Latin Studies*, ed. J. J. Ijsewijn, E. Keßler, Leuven – München, Univ. Press-Fink, 1973 (Humanistische Bibliothek, 1. 20), 681–686; Lionello Sozzi, *Le „Facezie” e la loro fortuna europea = Poggio Bracciolini. 1380–1980. Nel VI centenario della nascita*, ed. Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento (Studi e testi VIII) Firenze, 1982, 239–259; Klára Pajorin, *Per la storia della novella. Due narrationes umoristiche e un frammento di ‘racconto’ di Pier Paolo Vergerio = Syntagmata. Essays on Neo-Latin Literature in Honour of Monique Mund Dopchie and Gilbert Tournoy*, ed. Dirk Sacré, Jan Papy, „Supplementa Humanistica Lovaniensia”, XXVI (2009), 33–45.